

بررسی رابطه جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی با نگرانی و اضطراب مرگ دانشجویان دانشگاه

آزاد کرمانشاه

سمیده السادات حسینی^{۱۳۹} - سعید آریاپوران^{۱۳۰}

چکیده

هدف مطالعه حاضر بررسی رابطه جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی با نگرانی و اضطراب مرگ دانشجویان دانشگاه آزاد کرمانشاه می باشد. به همین منظور 400 نفر از دانشجویان دختر و پسر دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه تشکیل دادند که با روش تصادفی ساده انتخاب شدند و پرسشنامه های محقق ساخته دموگرافیک، مقیاس نگرانی مه پر و همکاران (1990) و اضطراب مرگ تمپلر (1970) را تکمیل کردند. نتایج آزمون همبستگی نشان داد که در دانشجویان دختر و پسر بین جهت گیری مذهبی درونی با نگرانی و اضطراب مرگ همبستگی منفی و بین جهت گیری مذهبی بیرونی با نگرانی و اضطراب مرگ همبستگی مثبت وجود دارد. نتایج رگرسیون چند متغیری با روش ورود نشان داد که جهت گیری مذهبی درونی به صورت منفی و جهت گیری مذهبی بیرونی به صورت مثبت بهترین متغیر برای پیش بینی نگرانی و اضطراب مرگ را در دانشجویان دختر و پسر بوده است.

واژگان کلیدی: جهت گیری مذهبی، نگرانی، اضطراب مرگ، دانشجویان

مقدمه

در طی یک قرن اخیر، مذهب و تأثیرات آن در روانشناسی و علوم اجتماعی مورد مطالعه قرار گرفته است و روانشناسان مشهوری از جمله فروید (1928)، به نقل از تریدوی^{۱۳۱}، (1996)، آلپورت^{۱۳۲} (1950)، به نقل از تریدوی، (1996)، مازلو^{۱۳۳} (1964)، به نقل از تریدوی، (1996) و فروم^{۱۳۴} (به نقل از تریدوی، 1996) تلاشهای زیادی در این زمینه انجام داده اند و بخصوص رابطه آن را با سلامت روانی بررسی کرده اند. اما در مورد رابطه مذهب با روانشناسی و

⁶¹ - عضو هیئت علمی گروه روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه

⁶² - دانشجوی دکتری روانشناسی دانشگاه محقق اردبیلی و مدرس دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه

¹³¹ . Treadway

¹³² . Allport

¹³³ . Maslow

¹³⁴ . Fromm

علوم اجتماعی تحقیقات چندانی انجام نگرفته و فقط طی دو سه دهه اخیر و با گسترش مباحث مربوط به روانشناسی و جامعه‌شناسی، نقش مذهب در سالم سازی انسان و ایجاد جامعه سالم و روبه رشد توجه بسیاری از روانشناسان و جامعه‌شناسان را برانگیخته است. در مورد تأثیر مذهب بر اعتقادات مذهبی از دیرباز بحث‌های زیادی و گاهی متفاوت مطرح شده است (تریدوی، 1996). عده‌ای از روانشناسان نظیر یونگ بر این باورند که مذهب خلأهای بسیاری در انسان را پر نموده و نیازهای روانی را ارضا می‌کند. یکی از بزرگترین نیازهای روانی امنیت خاطر می‌باشد. مذاهب به طور عام و اسلام به طور خاص بر تأمین امنیت روانی از طریق ذکر خداوند تأکید دارد و عمل به تعالیم الهی منجر به شکل‌گیری اعتماد به نفس، عزت نفس و از بین بردن احساس حقارت می‌شود. در واقع عمل به احکام الهی موجب می‌شود تا انسان به قدرت و علم و چاره‌اندیشی مطلق پیوند خورده و نگرانی خاص از آینده نداشته باشد. چنانچه خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: اولیا خداوند نه ترس و نه اندوهی در دلشان راه می‌یابد و عزت برای خداوند و رسول او و مؤمنین در نظر گرفته شده است. با این مطلب می‌توان دریافت که دین باوری یکی از مهمترین راههای امنیت و سلامت روان بوده و در حیطه‌های فردی و اجتماعی منجر به افزایش سازگاری و کارایی می‌شود (نوربالا، 1376). پژوهشها در منابع و مجموعه آثار روان‌نشان می‌دهد که اساسی‌ترین و مهمترین مسئله در شخصیت سالم، وحدت روانی است. وحدت روان با سیستم ارزشی که بتواند به حیات معنی و هدف بدهد، مرتبط است. در بین سیستم‌های ارزشی، مذهب بالاترین قابلیت را برای ایجاد وحدت شخصیت داراست. اساس و مبنای ادیان الهی بر وحدت و توحید می‌باشد. وحدت شخصیت و یگانگی روان انسان مظهر و نماینده بارز توحید ذات مقدس خالق است (حمدیه، 1372). گارسوخ^{۱۳۵} (1988) پیشنهاد می‌کند که تمایز بین جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی در روانشناسی مذهب و سلامتی بسیار مفید است. افرادی که دارای جهت‌گیری مذهبی درونی هستند، در درون مذهب زندگی می‌کنند و در هر جنبه از زندگی خود به مذهب متوسل می‌شوند، به این معنی که افراد دارای جهت‌گیری مذهبی درونی مذهب و اعتقاد به آن را وسیله‌ای برای رسیدن به معبود خویش می‌دانند و رفتارهای مذهبی را از روی اخلاص انجام می‌دهند (آپورت، 1966). افرادی که دارای جهت‌گیری مذهبی بیرونی هستند، از مذهب برای شرکت در گروه (جنیا و شاول^{۱۳۶}، 1991)،

¹³⁵ . Gorsuch

¹³⁶ . Genia & Shaw

محافظت از خود، شرکت در موقعیت های اجتماعی (آپورت و راس، 1967)، نشستهای مذهبی (فلیک^{۱۳۷}، 1981) و دفاع از خود (کاها و مدو^{۱۳۸}، 1981) استفاده می کنند. به عبارتی اعتقاد به مذهب در آنها جنبه ریاکاری داشته و رفتارهای مذهبی را به خاطر نفع های ثانوی مانند بدست آوردن شهرت و خوب جلوه دادن از نظر دیگران و جلب اعتماد دیگران انجام می دهند. از جمله متغیرهایی که با مذهب و جهت گیری مذهب^{۱۳۹} می تواند رابطه معنی دار داشته باشد و در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته اند، نگرانی^{۱۴۰} و اضطراب مرگ^{۱۴۱} (ترس و دلهره در مورد مرگ) می باشد. نگرانی نوعی تلاش ناموفق برای حل مسئله است که به مرور ذهنی مستمر پیامدهای تهدید آمیز حادثه منجر می شود و در برخی موارد سناریوهای ذهنی را ایجاد می کند که به طور فعال مانع از حل موفقیت آمیز مشکل می گردند (تقوایی، 1376). اضطراب مرگ احساسی از نداشتن زندگی خوشایند در زندگی می باشد و فردی که از اضطراب مرگ رنج می برد زندگی برای او لذت بخش نبوده و احساس بی معنی بودن در زندگی می کند (فروم^{۱۴۲}، 1976، ص 520). یکی از راههای کاهش اضطراب و ترس از مرگ، روی آوردن به مذهب و گرایشات مذهبی می باشد و نشان داده شده که گرایشات منفی نسبت به مذهب ترس از مرگ را افزایش می دهد (الوارادو و همکاران، 1995؛ سیسرلی، 2002 و 2001؛ فری، 2000؛ تورسون، 2000؛ تورسون و پاول، 2000). مالتبی و دای^{۱۴۳} (2000) نشان دادند که در مردان و زنان نشانه های افسردگی با نمرات بالا در جهت گیری مذهبی بیرونی، نورو تیسیم، سبک های اسناد و مقابله مبتنی بر اجتناب و نمرات پایین در جهت گیری مذهبی درونی، خوشبینی، عزت نفس و مقابله مبتنی بر حمایت و حل مسئله ارتباط معنی دار وجود دارد. مطالعه نلسون^{۱۴۴} (1980) نشان داده که اعمال مذهبی بیشتر از اعتقاد ذهنی به مذهب روی اضطراب مرگ تأثیر دارد. در این پژوهش همچنین نشان داده شد که اعمال مذهبی باعث کاهش ناکامی های افراد می شود. کراف (1987) نشان داد که اضطراب مرگ بالا با ابراز وجود پایین ارتباط مثبت دارد. همچنین در این پژوهش نشان داده شد که بین اعتقادات مذهبی بالا و اضطراب مرگ پایین رابطه مثبت و معنی دار وجود دارد. کاهن و همکاران (2005) نشان دادند که بین گرایشات مذهبی درونی و بیرونی با اضطراب مرگ رابطه معنی دار وجود دارد.

137 . Fleck

138 . Kahoe & Meadow

139 . religious orientation

140 . worry

141 . death anxiety

142 . Fromm

143 . Maltby and day

144 . Nelson

نلسون و کانترل (1980) بین ترس از مرگ و انگیزش مذهبی ارتباط منفی بدست آوردند. آنان اعمال مذهبی را به عنوان یک پاسخگوی مناسب از اضطراب مرگ پایین تر و سلامت روانی بهتر ذکر کردند (ابوالقاسمی و نریمانی، 1385). در مطالعات سیسرلی (2001 و 2002) نشان داده شد که اعتقاد به زندگی بعد از مرگ و گرایشات مذهبی به طور منفی ای با ترس از مرگ ارتباط دارد. قمری گیوی (1386) نشان داد که بین افسردگی با اضطراب مرگ همبستگی مثبت و بین افسردگی و اضطراب مرگ با جهت گیری مذهبی درونی و جهت گیری مذهبی کل همبستگی منفی و بین جهت گیری مذهبی بیرونی با اضطراب مرگ همبستگی منفی و معنی دار وجود دارد. هدف مطالعه حاضر بررسی رابطه جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی با نگرانی و اضطراب مرگ دانشجویان دانشگاه می باشد و حسن آن علاوه بر بررسی جدید ارتباط نگرانی و جهت گیری مذهبی این است که به تعیین متغیرهای پیش بین نگرانی و اضطراب مرگ پرداخته است. در این پژوهش برای رسیدن به هدف اصلی دو فرضیه و یک سؤال زیر مورد بررسی قرار گرفت:

الف - فرضیه ها

1. بین جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی با نگرانی و اضطراب مرگ در دانشجویان دختر همبستگی وجود دارد.
2. بین جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی با نگرانی و اضطراب مرگ در دانشجویان پسر همبستگی وجود دارد.

ب - سؤال:

1. کدامیک از متغیرهای جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی نگرانی و اضطراب مرگ دانشجویان دختر و پسر را پیش بینی می کند؟

روش

- روش تحقیق: روش تحقیق در این مطالعه از نوع همبستگی می باشد. به این دلیل که هدف مطالعه حاضر بررسی رابطه (همبستگی) جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی با نگرانی و اضطراب مرگ می باشد. در این مطالعه متغیر جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی به عنوان متغیر پیش بین و متغیرهای نگرانی و اضطراب مرگ به عنوان متغیر ملاک در نظر گرفته شد.

- جامعه، نمونه و روش نمونه گیری: جامعه آماری این پژوهش را کل دانشجویان دختر و پسر مشغول به تحصیل در دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه تشکیل دادند که بالغ بر 12 هزار نفر بودند. نمونه آماری این پژوهش را 400 نفر از دانشجویان دختر و پسر دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه تشکیل دادند که با روش تصادفی ساده انتخاب شدند. به این صورت که 100 نفر (50 درصد دختر و 50 درصد پسر) ورودی 83، 100 نفر (50 درصد دختر و 50 درصد پسر) ورودی 84، 100 نفر (50 درصد دختر و 50 درصد پسر) ورودی 86 به صورت تصادفی انتخاب شدند. میانگین و انحراف معیار سنی دانشجویان دختر به ترتیب 20/12 و 3/56 و در دانشجویان پسر به ترتیب 23/34 و 4/31 و بیشترین محدوده سنس نمونه پژوهش 20 تا 30 سال بوده است. از نظر تحصیلات 14/5 درصد افراد دارای مقطع تحصیلی کاردانی، 84/5 درصد کارشناسی و 1/0 درصد کارشناسی ارشد بوده اند. 17/0 درصد آزمودنی ها شاغل و 68/75 درصد غیر شاغل بوده اند. همچنین 14/25 درصد وضعیت شغلی خود را ذکر نکرده بودند.

- ابزارهای جمع آوری اطلاعات:

الف) پرسشنامه جهت گیری مذهبی: این مقیاس توسط آلپورت و راس¹⁴⁵ (1962) ساخت و اعتبار یابی شده است. این مقیاس دارای دو زیر مقیاس جهت گیری مذهبی درونی و جهت گیری مذهبی بیرونی می باشد. این مقیاس دارای 21 آیتم می باشد که 12 آیتم مربوط به زیر مقیاس اول و 9 آیتم مربوط به زیر مقیاس دوم است. زیر مقیاس اول دارای دامنه نمراتی از 12 تا 66 بوده و آلفای کرونباخ آن 0/76 و پایایی آن از طریق دو نیمه سازی 0/71 گزارش شده است. دامنه نمرات در زیر مقیاس دوم از 9 تا 62 بوده و آلفای کرونباخ آن برابر با 0/87 و پایایی آن از طریق دو نیمه سازی 0/80 ذکر شده است. همچنین در پژوهش نواختی مقدم (1386) آلفای کرونباخ این پرسشنامه در زیر مقیاس جهت گیری مذهبی درونی برابر با 0/76 و در جهت گیری مذهبی بیرونی برابر با 0/79 بوده است.

ب) مقیاس نگرانی پنسلوانیا: این مقیاس توسط مهیر و همکاران¹⁴⁶ (1990) ساخته شده است. این پرسشنامه 16 آیتم دارد و آزمودنی به این آیتها به صورت خیلی مخالف، مخالف، کمی مخالف، موافق و خیلی موافق پاسخ می دهد که این گزینه ها به صورت 0، 1، 2، 3 و 4 نمره گذاری می شوند. ضریب آلفای کرونباخ و پایایی آزمون بعد از 4 هفته

¹⁴⁵ . Alport & Ross

¹⁴⁶ . Mahier et al

0/93 بوده است. بلرز و همکاران¹⁴⁷ (2002) و هدایتی و همکاران (1384) ضریب آلفای کرونباخ را به ترتیب 0/91 و 0/68 گزارش کرده اند. ضریب همبستگی این آزمون با متغیرهای افسردگی، اضطراب و عزت نفس معنی دار گزارش شده است (مهیر و همکاران، 1990) (ابوالقاسمی و نریمانی، 1384).

د- مقیاس اضطراب مرگ: این مقیاس توسط تمپلر¹⁴⁸ (1970) ساخت و اعتبار یابی شده است. این مقیاس 25 آیتم دارد که 17 آیتم آن مثبت و 8 آیتم آن منفی است. از مودنی به هر ماده بر اساس انتخاب یکی از 5 گزینه هرگز، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد پاسخ می دهد که به ترتیب به هر گزینه نمره 1 تا 5 تعلق می گیرد. تورسن و پاول (1990) ضریب آلفای کرونباخ و پایایی بازآزمایی این مقیاس را بعد از 1 ماه به ترتیب 83.0 و 75.0 گزارش کردند. بین این پرسشنامه و پرسشنامه اضطراب ضریب همبستگی 43 درصد گزارش شده است (ابوالقاسمی و نریمانی، 1385).

نتایج و یافته های پژوهش

جدول شماره 1: خلاصه نتایج همبستگی جهت گیری مذهبی (درونی و بیرونی) با نگرانی و اضطراب مرگ

در دانشجویان دختر

متغیرها	نگرانی	اضطراب مرگ
جهت گیری مذهب درونی	-0/27 (0/001)	-0/235 (0/001)
جهت گیری مذهب بیرونی	0/185 (0/007)	0/16 (0/007)

همانطور که در جدول شماره 1 مشاهده می شود در دانشجویان دختر بین جهت گیری مذهبی درونی با نگرانی

($r=-0/27$) و با اضطراب مرگ ($r=-0/235$) همبستگی منفی و معنی دار و بین جهت گیری مذهبی بیرونی با نگرانی

($r=0/185$) و با اضطراب مرگ ($r=0/16$) همبستگی مثبت و معنی دار وجود دارد ($p>0/05$).

جدول شماره 2: خلاصه نتایج همبستگی جهت گیری مذهبی (درونی و بیرونی) با نگرانی و اضطراب مرگ

در دانشجویان پسر

متغیرها	نگرانی	اضطراب مرگ
جهت گیری مذهب درونی	-0/232 (0/001)	-0/19 (0/006)

¹⁴⁷ . Belerz et al

¹⁴⁸ . Templer

0/165 (0/007)	0/18 (0/007)	جهت گیری مذهب بیرونی
------------------	-----------------	----------------------

همانطور که در جدول شماره 2 مشاهده می شود در دانشجویان پسر بین جهت گیری مذهبی درونی با نگرانی ($r=-0/232$) و با اضطراب مرگ ($r=-0/19$) همبستگی منفی و معنی دار و بین جهتگیری مذهبی بیرونی با نگرانی ($r=0/18$) و اضطراب مرگ ($r=0/165$) همبستگی مثبت و معنی دار وجود دارد ($p>0/05$).

جدول شماره 3: ضریب رگرسیون چند متغیری با روش ورود برای پیش بینی نگرانی و اضطراب مرگ در

دانشجویان دختر

ضرایب همبستگی		F (p)	RS	MR	متغیر پیش بین	متغیر ملاک
2	1					
*	= - 0/191 B t = -1/988 p =0/049	3/87 (0/05)	/036 0	/0 191	جهت گیری مذهبی درونی	نگرانی
B =0/202 t = 2/055 p =0/045	B =0/19 t =2/045 p =0/043	2/21 (0/045) (0)	/042 0	/204 0	جهت گیری مذهبی بیرونی	اضطراب مرگ
*	B =-0/ 255 t =- 2/45 p =0/012	6/45 (0/012) (0)	/060 0	/0 245	جهت گیری مذهبی درونی	
B = 0/291 t = 2/66 p =0/012	B =0/253 t =2/56 p =0/013	4/22 (0/015) (0)	/083 0	/289 0	جهت گیری مذهبی بیرونی	

همانطور که در جدول شماره 3 مشاهده می شود ضریب همبستگی چند متغیری برای ترکیب خطی متغیرهای جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی با نگرانی در دانشجویان دختر برابر با 0/204 می باشد. همچنین ضریب همبستگی برای ترکیب خطی این متغیرها با اضطراب مرگ برابر با 0/289 می باشد. این مقادارها بیشتر از ضریب همبستگی ساده متغیرهای جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی با نگرانی و اضطراب مرگ می باشد. بنابراین با توجه به جدول می توان

گفت که جهت گیری مذهبی درونی به صورت منفی و جهت گیری مذهبی بیرونی به صورت مثبت بهترین متغیر برای پیش بینی نگرانی و اضطراب مرگ را در دانشجویان دختر بوده است.

همانطور جدول شماره 4: ضریب رگرسیون چند متغیری با روش ورود برای پیش بینی نگرانی و اضطراب مرگ

دانشجویان پسر

متغیر ملاک	متغیر پیش بین	MR	RS	F (p)	ضرایب همبستگی	
					1	2
نگرانی	جهت گیری مذهبی درونی	/0 176	/031 0	3/24 (0/05)	= - 0/ 145 B t = -1/71 p =0/05	*
	جهت گیری مذهبی بیرونی	/188 0	/035 0	2/865 (/041) 0	B =0/17 t =0/735 p =0/037	B =0/188 t = 1/98 p =0/033
اضطراب مرگ	جهت گیری مذهبی درونی	/0 169	/028 0	3/151 (0/05)	B = -0/ 159 t = - 1/81 p =0/05	*
	جهت گیری مذهبی بیرونی	/185 0	/034 0	2/76 (0/04)	B =0/176 t = 1/77 p =0/05	B =0/180 t = 1/82 p =0/045

که در جدول شماره 4 مشاهده می شود ضریب همبستگی چند متغیری برای ترکیب خطی متغیرهای جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی با نگرانی در دانشجویان پسر برابر با 0/188 می باشد. همچنین ضریب همبستگی برای ترکیب خطی این متغیرها با اضطراب مرگ برابر با 0/185 می باشد. این مقادیر بیشتر از ضریب همبستگی ساده متغیرهای جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی با نگرانی و اضطراب مرگ می باشد. بنابراین با توجه به جدول می توان گفت که جهت گیری مذهبی درونی به صورت منفی و جهت گیری مذهبی بیرونی به صورت مثبت بهترین متغیر برای پیش بینی نگرانی و اضطراب مرگ را در دانشجویان پسر بوده است.

نتایج همبستگی پیرسون نشان داد که در دانشجویان دختر و پسر بین جهت گیری مذهبی درونی با نگرانی همبستگی منفی و معنی دار وجود دارد. مقدار این همبستگی در دانشجویان دختر 0/27- و در دانشجویان پسر 0/232- بوده است. همچنین بین جهت گیری مذهبی بیرونی در میان دانشجویان دختر و پسر با نگرانی همبستگی مثبت و معنی دار وجود دارد. مقدار این همبستگی در دانشجویان دختر 0/185 و در میان دانشجویان پسر 0/18 بوده است. بنابراین فرضیه های شماره 1 مورد تأیید قرار گرفتند ($p > 0/05$). از آنجا که افراد مذهبی دارای جهت گیری درونی، دارای مذهبی فراگیر و سازمان یافته اند و با درونی کردن ارزشهای دینی، مذهب را به مثابه هدف در نظر می گیرند و برای آنان نیازهای غیر دینی هر چقدر که مبهم باشند از اهمیت غایی برخوردار است (وفایی بوربور، 1378)، بنابراین احساس نگرانی کمتری نسبت به آینده و مشکلات دارند و از آنجا که افراد دارای جهت گیری مذهبی بیرونی به لحاظ نظری دارای باورهای دینی ای هستند که فقط اهدافی ابرزاری دارند و دین را صرفاً وسیله ای برای نیل به اهداف دیگری در نظر می گیرند و از مذهب جهت کسب امنیت و رفاه فردی استفاده می کنند (وفایی بوربور، 1378) احتمال بیشتری دارد که از نگرانی بیشتری برخوردار باشند.

در توجیه این یافته می توان گفت که مذهب خلأهای بسیاری در انسان را پر نموده و نیازهای روانی از جمله امنیت خاطر را ارضا می کند. مذاهب به طور عام و اسلام به طور خاص بر تأمین امنیت روانی از طریق ذکر خداوند تأکید دارند و عمل به تعالیم الهی منجر به شکل گیری اعتماد به نفس، عزت نفس و از بین بردن احساس حقارت می شود. در واقع عمل به احکام الهی موجب می شود تا انسان به قدرت و علم و چاره اندیشی مطلق پیوند خورده و نگرانی خاص از آینده نداشته باشد. بنابراین کسانی که دارای جهت گیری مثبت مذهبی هستند، نسبت به افراد دارای جهت گیری مذهبی منفی، نگرانی کمتری را تجربه می کنند و در روبرو شدن با مشکلات و استرسهای زندگی به ریسمان محکم دین و ارزشهای مذهبی چنگ زده و با مثبت نگاه کردن به آینده و خوش بین بودن به مسائل و مشکلات نگرانی کمتری را تجربه می کنند.

همچنین نتایج همبستگی پیرسون نشان داد که در میان دانشجویان دختر و پسر بین جهت گیری مذهبی درونی با اضطراب مرگ همبستگی منفی و معنی دار وجود دارد. مقدار این همبستگی در دانشجویان دختر 0/235- و در

دانشجویان پسر 0/19- بوده است. همچنین در میان دانشجویان دختر و پسر بین جهت گیری مذهبی بیرونی با اضطراب مرگ همبستگی منفی و معنی دار وجود دارد. مقدار این همبستگی در دانشجویان دختر 0/16 و در دانشجویان پسر 0/165 بوده است. بنابراین فرضیه های شماره 5، 6، 7 و 8 مورد تأیید قرار گرفتند ($p > 0/05$). این یافته با نتایج کاهن و همکاران (2005)، مارک و پاول (2003)، نلسون (1980)؛ به نقل از ابوالقاسمی و نریمانی، (1385)، و کراف (1987) همخوانی دارد. فردی که از اضطراب مرگ رنج می برد زندگی برای او لذت بخش نبوده و احساس بی معنی بودن در زندگی می کند (فروم، 1976؛ ص 520). به طوری که اشاره شده است یکی از راههای کاهش اضطراب و ترس از مرگ، روی آوردن به مذهب و گرایشات مذهبی می باشد و نشان داده شده که گرایشات منفی نسبت به مذهب ترس از مرگ را افزایش می دهد (الوارادو و همکاران، 1995؛ سیسرلی، 2002 و 2001؛ فری، 2000؛ تورسون، 2000؛ تورسون و پاول، 2000) این شخص ممکن است کمتر در اجتماعات مذهبی شرکت نماید، ولی چون مذهب او به صورت درونی و سازمان یافته است بنابراین از سلامت روانی بهتر و اضطراب مرگ کمتری برخوردار است و از آنجا که فرد دارای جهت گیری مذهبی بیرونی مذهب را به صورت ظاهری پذیرفته و برای بدست آوردن نفع های ثانوی و تأیید از نظر دیگران در مراسمات مذهبی شرکت می کنند، به عبارت دیگر مذهب آنها درون شده نیست، می توان گفت که چنین افرادی ترس و اضطراب از مرگ را تجربه می کنند، ممکن است به جهان بعد از مرگ اعتقاد نداشته باشند و مرگ را پایان بخش زندگی در نظر بگیرند و خود این اعتقاد ترس و اضطراب از مرگ آنان را بیشتر می کند.

نتایج رگرسیون چند متغیری با روش ورود نشان داد که جهت گیری مذهبی بیرونی به صورت منفی و جهت گیری مذهبی بیرونی به صورت مثبت بهترین متغیر برای پیش بینی نگرانی در دانشجویان دختر و پسر بوده است. با توجه به آنکه در مورد رابطه جهت گیری مذهبی با نگرانی پژوهشی صورت نگرفته است، در توجیه این یافته می توان گفت که چون افراد دارای جهت گیری مذهبی بیرونی به صورت اعتقادی و درونی اعمال مذهبی را انجام می دهند، با چنگ زدن به ریسمان محکم ایمان و اعتقادات مذهبی کمتر در مورد مسائل و مشکلات دچار نگرانی می شوند، اما افراد دارای جهت گیری مذهبی بیرونی به دلیل اینکه ریاکاری بیشتری دارند و برای بدست آوردن نفع ثانویه در مراسمات مذهبی شرکت می کنند، بیشتر دچار نگرانی و دلهره نسبت به مسائل می شوند.

همچنین نتایج رگرسیون چند متغیری با روش ورود نشان داد که جهت گیری مذهبی درونی به صورت منفی و جهت گیری مذهبی بیرونی به صورت مثبت بهترین متغیر برای پیش بینی اضطراب مرگ در دانشجویان دختر و پسر بوده است. این یافته با نتایج کاهن و همکاران (2005)، مارک و پاول (2003)، نلسون (1980)؛ به نقل از ابوالقاسمی و نریمانی، (1385)، و کراف (1987) همخوانی دارد. در توجیه این یافته می توان گفت که داشتن اعتقادات مذهبی درست و مثبت باعث می شود که فرد مرگ را به صورت یک واقعیت قبول کند و با انجام اعمال مذهبی درست در انتظار آن بنشیند. اما افراد دارای جهتگیری مذهبی بیرونی به دلیل اعتقادات نادرست در مورد مذهب و دین نمی توانند واقعیت مرگ را قبول کنند و مرگ را پایان بخش زندگی مادی می دانند، بنابراین نسبت به مرگ و روبرو شدن با آن دچار اضطراب می شوند. با توجه به نتایج پژوهش حاضر پیشنهاد می شود که در مراکز مشاوره دانشگاهها به متغیرهای جهت گیری مذهبی، اضطراب و نگرانی توجه بیشتری شود تا در مشاوره های دانشجویی در بهبود سلامت روانی دانشجویان مفید و مؤثر واقع شود. همچنین، به دانشگاهها و مؤسسات عالی پیشنهاد می شود که مراسمات مذهبی اهمیت بیشتری دهند، چرا که با توجه به نتایج پژوهش حاضر این متغیر می تواند نقش مهمی در کاهش اضطراب و نگرانی دانشجویان داشته باشد.

فهرست منابع

1. ابوالقاسمی، عباس و نریمانی، محمد (1385). آزمونهای روانشناختی. اردبیل: چاپ اول، انتشارات باغ رضوان.
2. حمدیه، مصطفی (1372). تفکر الهی و بهداشت روانی، چکیده 40 سخنرانی در دفتر مطالعات اسلامی بهداشت روان، شماره 4.
3. تقوائی، داود، (1376)، ساخت و اعتبار یابی مقیاسی برای سنجش نگرانی و بررسی رابطه آن با اضطراب، افسردگی و عملکرد تحصیلی در دانشجویان دختر و پسر دانشگاه آزاد اسلامی اراک، پایان نامه کارشناسی ارشد، اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی.
4. قمری گیوی، حسین (1386). بررسی رابطه جهت گیری مذهبی با اضطراب و افسردگی در میان دانشجویان. دانشگاه محقق اردبیلی، گزارش نهایی طرح پژوهشی.

5. نوربالا، احمد علی (1376). رابطه مذهب و بهداشت روانی از دیدگاه اسلام، همایش نقش زن در

بهداشت روانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران. 24-27.

6. Allport, G.W. and Ross, J.M., 1967. Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology* **5**, pp. 432–433.
7. Allport, G.W., 1966. Religious context of prejudice. *Journal for the Scientific Study of Religion* **5**, pp. 447–457.
8. Alvarado, D. D; Templer, T. B. and Thomas-dobson. (1995). the relationship of religious variables to death depression and death anxiety. *Journal of Clinical Psychology*. 51, 202-204.
9. Cicirelli, V.G. (2001). Personal meanings of death in older adults fear of death. *Gerontologist*, 39, 569-576.
10. Cicirelli, V.G. (2002). Fear of death in older adults, prediction from terror management theory. *Journal of Gerontology*. 57b, 358-366.
11. Cohen, A. B; Pierce. J.D; Chambers.J; Meade, R; Gorfine, B.G and Koenig, H.G. (2005). Intrinsic and extrinsic religiosity, belief in the afterlife, death anxiety, and life satisfaction in young Catholics and Protestants. *Journal of Research in Personality*. 39, 3. 307-324.
12. Fleck, J.R., 1981. Dimensions of personal religion: a trichotomous view. In: Fleck, J.R. and Carter, J.D. Editors, 1981. *Psychology and Christianity* Harper Row, New York, pp. 66–80.
13. Fromm, E. (1976). The will to live. In *Preventive medicine* (Vol. 5). New York: Academic Press (518–521).
14. Fry, P.S. (2000). Religious involvement, spirituality and personal meaning for life, existential predictors of psychological well-being in community-residing and institutional care elders, aging and mental health. 4, 375-387.
15. Genia, V. and Shaw, D.G., 1991. Religion, intrinsic—extrinsic orientation, and depression. *Review of Religious Research* **32**, pp. 274–283.
16. Gorsuch, R.L., (1988). Psychology of religion. *Annual Review of Psychology* **39**, pp. 201–221.
17. Kahoe, R.D. and Meadow, M.J., 1981. A developmental perspective on religious orientation dimensions. *Journal of Religion and Health* **20**, pp. 8–17.

18. Kraf, W.A. (1986). Religious orientation and assertiveness, relationship to death anxiety. *Journal of Social Psychology*, 127, 1. 93.
19. Maltby, J. and Day, L. (2000). Depressive symptoms and religious orientation: examination the relationship between religiosity and depression within the context of other correlates of depression. *Personality and individual differences*. 28, 383-393.
20. Nelson, L.D. (1980). Religiosity and death anxiety. A multi-dimensional analysis. *Review of religious research*, 21, 2, 148.
21. Thorson. J.A. (2000). Perspectives on spiritual well-being and aging. Charles c. Thomas, sprigfield. Il.
22. Thorson. J.A. and Powell, F.C. (2000). Death anxiety in younger and older adults. In a. tomer, editor, death attitudes and the older adults, theories, concepts and applications, *brunner- routledge, Philadelphia*, 123-136.
23. Treadway, K. M. (1996). Religion and optimism: models of the relationship. *The Student Journal of Psychology*.